

toegevoegd aan het beeld van Everaerts leven en zijn professionele activiteiten en er is een nieuw voorstel met betrekking tot de chronologie van de spelen. Daarbij heeft hij het kader waarin de spelen geplaatst kunnen worden, politiek, religieus, sociaal, economisch en historisch, opnieuw en in veel meer detail geschetst. De effectieve vorm die daarvoor gekozen is, is tweërlei: de Algemene Inleiding en de aantekeningen bij ieder spel. De individuele inleidingen bevatten ook een samenvatting van de inhoud en gegevens over vorm en, zo mogelijk, opvoeringspraktijken. Elk spel is ook copieus voorzien van woordverklaringen en annotaties en in de Algemene Inleiding, de Verantwoording en de Taalkundige Aanwijzingen legt Hüsken in detail uit welke beslissingen hij heeft genomen met betrekking tot het editeren en annoteren: een mengsel van grondig wetenschappelijk werk en een verstandige, praktische werkwijze. De minutieuze verantwoording van de annotatie van 'Everaert's idiosyncrasieën' (p. 61-64) levert ook het verrassende inzicht op dat Everaert, die vaak versleten is voor een door en door behoudend schrijver, 'op het snijpunt van twee werelden heeft gestaan: enerzijds bevatten zijn spelen tal van woorden die bij hem voor het laatst zijn aangetroffen, anderzijds fungeert hij als oudste bron voor het voorkomen van een hele reeks nieuwe woorden of uitdrukkingen' (p. 63). Die bewering wordt dan gestaafd met voorbeelden en er is ook nog voer voor filologen: 'De taal van Everaert verdient het om nader bestudeerd te worden' (p. 64).

Dat is ook één van de aantrekkelijke aspecten van dit geleerde werk: Hüsken zet de deuren van zijn schatkamer wijd open. De lezer krijgt allerlei nieuwe inzichten en gegevens aangeboden maar wordt er voortdurend aan herinnerd dat er nog veel werk aan de winkel is: bijvoorbeeld wat betreft de 'inbedding in het maatschappelijke leven van de stad' van de Brugse rederijderskamers 'moet het onderzoek nog beginnen' (p. 9, n.14). Hüsken heeft veel informatie toegevoegd over de bronnen die Everaert heeft gebruikt en de mogelijke invloed van de Psalmen en andere bijbelse en religieuze teksten, van Erasmus, Vives en andere, eerdere autoriteiten, in de Algemene Inleiding en de afzonderlijke introducties, maar, zoals hij bescheiden opmerkt, 'eerder om te laten zien hoeveel er in dit opzicht nog moet gebeuren dan om een antwoord te geven op de vraag naar het hoe en het wat van Everaerts bronnen.'

Een greep doen naar enkele van de antwoorden, voorstellen en interpretaties die hij aanbiedt, is als het grabbelen in een enorme grabbelton. In het eerste spel, dat van *Maria Hoedeken* (1509-1510), krijgen we een mini-betoog over de devo-

tie van de Rozenkrans, een aanvulling op de door Muller en Scharpé gevonden bronnen, een aantal verhelderende verklaringen en hertalingen van de namen van verschillende allegorische personages die niet alleen taalkundig van belang zijn maar ook inzicht geven in Everaerts gedachtengoed. De verhandeling over de vormkenmerken en het inzicht over de manier waarop de auteur d.m.v. zijn rijmvarianties de betekenis en functie van de *dramatis personae* duidelijk maakt, geeft in een paar bladzijden en bijna tussen neus en lippen, een schat aan inzichten. In *Tspil van de Wynghaert* (1534) zet Hüsken, zoals ook elders in de editie, de discussie voort over Everaerts religieus gedachtengoed en lost hij *en passant* een raadselachtige plaats in dat spel op, die wijdere betekenis blijkt te hebben voor het beeld van het bedelen in de Middeleeuwen en de bedelorden in de zestiende-eeuwse Nederlanden.

Dit is wat dit boek zo rijk maakt: we krijgen een gedetailleerd beeld over één auteur en zijn werk (en wat betreft vollen en verven misschien wel wat te gedetailleerd) maar wat hier ook aangeboden wordt is een panorama van het toneel, van rederijderskamers en van rederijders en van al de verbindingen met het culturele, sociale, economische, politieke en religieuze klimaat van de eerste helft van de zestiende eeuw. Everaert is als literair saai en moreel laf gekarakteriseerd door moderne beoordeelaars en het lijkt erop dat hij in zijn eigen omgeving ook niet erg schitterde. Hüsken vraagt ons niet om nu in zijn uil een valk te zien; hij doet iets veel subtieler, hij laat ons zien, met een overvloed aan bewijzen, dat 'hoe men het ook wendt of keert, het [...] vrijwel onmogelijk [is] om niet onder de indruk te geraken van 's mans uitgebreide en diepgravende kennis. Geen enkel spel uitgezonderd of er is wel een idee of een gezichtspunt dat ons nieuw licht vergunt op een tijd die ver achter ons ligt maar nog steeds boeit.' En zo krijgen we hier in feite twee valken: de auteur en de editor, in staat om het kleinste te zien en er goed gebruik van makend, maar met verziende blik en brede vleugelslag.

Elsa Strietman

Theo Meder & Cor Hendriks, *Vertelcultuur in Nederland, Volksverhalen uit de Collectie Boekenooien* (ca. 1900). Amsterdam: Aksant, 2005. – 836 pp. ISBN 90 5260 182 8. € 39,90

In de jaren 1892-1894 plaatste de nog jonge taalkundige en volkskundige Gerrit Jacob Boekenooien (1868-1930) in diverse kranten en tijd-

schriften oproepen voor het inzenden van volksverhalen en -rijmen uit de mondelinge overlevering. Er reageerden meer dan 550 personen, die in totaal bijna 600 verhalen stuurden. Het was het begin van wat de eerste wetenschappelijke verzameling van dierverhalen, sprookjes, sagen, rijmpjes, grappige verhaaltjes en moppen van Nederland zou worden, een collectie die Boekenooogen in de loop van zijn leven via correspondentie, archiefonderzoek en aan de hand van eigen optekeningen nog danig zou uitbreiden. Boekenooogens plan om een groot Nederlands sprookjesboek in de trant van de gebroeders Grimm te publiceren, heeft hij niet kunnen realiseren. Na Boekenooogens dood belandde de verzameling in de archieven van het huidige Meertens Instituut.

De afgelopen jaren valt er een heropleving te constateren van de belangstelling voor de alledaagse mondelinge vertelcultuur, die ook de ontsluiting van de Collectie Boekenooogen ten goede komt. Alle verhalen zijn inmiddels opgenomen in de Nederlandse Volksverhalenbank, die sinds 2004 via internet toegankelijk is (www.verhalenbank.nl). De volksverhalen die Boekenooogens ijverigste informant, de arts Cornelis Bakker (1863-1933) uit Broek in Waterland, hem toezond, verschenen in 2001 in boekvorm onder de titel *Vertelcultuur in Waterland*. Het materiaal dat Boekenooogen van andere correspondenten ontving en dat hij zelf verzamelde, is thans bijeengebracht in de editie *Vertelcultuur in Nederland*.

De bundel valt uiteen in verschillende delen. De inleiding 'Verzamelaar, correspondenten en verhaalcollectie' is een diepgaande en goed leesbare studie over Boekenooogen als wetenschapper en verzamelaar. De eigenlijke editie omvat drie afdelingen: ten eerste de tot dusver niet-gepubliceerde volksverhalen uit de correspondentie, waaronder verhalen van correspondenten (432 stuks), anoniem ingezonden verhalen (49 stuks) en verhalen die Boekenooogen zelf optekende uit mondelinge en schriftelijke overlevering (110 stuks); ten tweede een heruitgave van de door Boekenooogen gepubliceerde en bewerkte sprookjes en verhalen die hij zelf in de periode 1900-1910 had gepubliceerd in het tijdschrift *Volkskunde* (134 stuks); ten derde een elftal historische volksverhalen uit de zeventiende en achttiende eeuw, die Boekenooogen uit schriftelijke bronnen had genoteerd en in 1909-1910 eveneens in *Volkskunde* had afgedrukt. Voor zover mogelijk is ieder verhaal door de editoren voorzien van een internationaal typenummer. Gedoseerde woordverklaringen onderaan de bladzijde helpen ook de niet-geoeefde lezer. Registers op verhaaltypen, op namen en op zaken maken het materiaal voor verdere studie toegankelijk.

Slechts twee kanttekeningen zijn hier op hun plaats. De verhalen die Boekenooogen zelf al in *Volkskunde* had afgedrukt, zijn in deze editie andermaal gepubliceerd, hoewel de wetenschappelijke waarde van dit door Boekenooogen geredigeerde en soms ingrijpend bewerkte materiaal niet altijd zo groot is. Over de noodzaak daarvan valt te twisten. Voorts is het de vraag of uit de afwezigheid van bepaalde motieven of verhalen in het corpus kan worden geconcludeerd dat deze in de negentiende-eeuwse vertelcultuur ontbraken; we moeten er rekening mee houden dat factoren als het doorgaan van hogere opleidingsniveau en vrouwelijk geslacht van de inzenders en wellicht ook Boekenooogens persoonlijke belangstelling een vertekening kunnen opleveren, bv. bij seksgrappen over bepaalde taboes (vgl. p. 54-55).

Vertelcultuur in Nederlands is een zorgvuldige bronnenuitgave van een unieke en omvangrijke collectie negentiende-eeuws Nederlandstalig verhaalgoed. Het materiaal verdient nader onderzoek, temeer daar het speurwerk van de editoren duidelijk maakt dat sommige verhalen ook internationaal gezien bijzonder zijn.

Hans Beelen

Jaap Grave, Peter Sprengel, Hans Vandevoorde (Hrsg.), *Anarchismus und Utopie in der Literatur um 1900. Deutschland, Flandern und die Niederlande*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005. – ISBN 3-8260-3050-8. € 20,-

Deze bundel geeft in veertien artikelen een beeld van het anarchistische gedachtengoed en de daarbij behorende esthetiek die zowel het fin de siècle, de Sezession als het expressionisme hebben beïnvloed. Anders dan zovele colloquiumbundels (het gaat hier in feite om de akten van een colloquium aan de Freie Universität Berlin in oktober 2003) waaiert de inhoud niet uiteen in diverse specialistische lezingen, maar wordt een vrij coherent mozaïek geschapen die *grosso modo* de periode 1880-1920 bestrijkt in de geografische driehoek Duitsland-Vlaanderen-Nederland – overigens zonder dat er systematisch is gezocht naar wisselwerkingen tussen de drie gebieden. Zo toont Jan Moutaers in zijn algemene bijdrage over het flamingantistische anarchisme aan, dat dit zijn mosterd meer uit Frankrijk dan uit Duitsland haalde, en twee 'Vlaamse' bijdragen handelen over Franstalige auteurs die zowel in Frankrijk als in België publiceerden: de stichter van het anarchistische tijdschrift *L'Humanité*